

ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਸਈਵਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ। ਸਈਵਾਲ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸਵਾਏ ਕੁ ਮੀਲ ਹੈ, ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਔਰ ਮੇਰਾ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਖਾਨਦਾਨ ਹੈ ਉਹ 1914 ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਸਈਵਾਲ ਆਇਆ, ਜਦੋਂ ਆਬਾਦਕਾਰੀ ਹੋਈ ਏ, ਕਲੋਨਾਈਜੇਸ਼ਨ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਔਰ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣੀਆਂ ਨੇ, ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਖਾਨਦਾਨ ਸਈਵਾਲ ਆਇਆ ਤੇ ਸਈਵਾਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਮਿਡਲ ਔਰ ਐਫ ਏ ਤੱਕ, ਇਹ ਸਈਵਾਲ ਚ ਕੀਤੀ ਏ ਔਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਏ. ਔਰ ਮਾਸਟਰ ਏਥੋਂ, ਅੰਗਰੇਜੀ ਮੇਰਾ ਸਬਜੈਕਟ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਟੈਲੀਵਿਯਨ ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟੈਲੀਵਿਯਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਵਿਸ ਕੀਤੀ। ਇਤਫਾਕ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਐ 'ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਈਲੇਜ' ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਫੌਰਬ ਯੀਅਰ ਚ ਸਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਲ ਔਫ ਸਡਨ ਉਹਦਾ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹਦਾ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਜਾ, ਤੇ ਮੈਨ ਉਸਦਾ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਨ ਕੌਲਜ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਬੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੌਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੂ ਬੀ ਪਰੋਮੀਨੈਂਟ, ਕਿਸੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਕਲੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਓ ਕਿ ਬੜਾ ਅੱਛਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਫੀਲਿੰਗ ਨਾਲ ਮੈਂ ਉਹ 'ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਈਲੇਜ' ਦਾ ਮੈਂ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗਜ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਬੈਠਕਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੀਹਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਮੇਰਾ ਤੁਅਲਕ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਏਥੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਅਦਾਰਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ, ਉਹਦੀ ਹਫਤਾਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਵਾਈ ਐਮ ਸੀ ਏ ਮਾਲ ਉਥੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੀਜ ਸੁਣਾ ਸਕਣ। ਸੋ ਉਹ ਸੰਗਤ ਜਿਹੜੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਚੀਜ, ਨਜ਼ਮ ਉਹ ਪੜ ਦਿੱਤੀ। ਬੜੀ ਐਪਰੀਸੀਏਸ਼ਨ ਉਥੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏ। ਸੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਕੌਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ, ਕਈਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਡਿਪਾਰਟਮਿੰਟਸ ਮੌਜੂਦ ਨੇ, ਬੀ. ਏ. ਵਿੱਚ ਹੈ, ਐਫ. ਏ. ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਜਿਹੜਾ ਪੌਲਿਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸੀ

ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਾਣੀ ਕਿ ਉਤੇ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਤੱਕ ਆਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹਵਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਤੂ ਉਡਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਥੱਲਿਓਂ ਉਤੇ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਜਾਏ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਮਿਡਲ ਔਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਔਰ ਫਿਰ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਿਰ ਉਸ ਤੱਕ ਜਾਇਆ ਜਾਏ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਿ ਏਥੇ ਉਲਟ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲੇ ਐਮ. ਏ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਫਿਰ ਉਹ ਟਰਕਲ ਡਾਊਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਥੱਲੇ ਤੱਕ ਔਰ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੀਲਾਈਜੇਸ਼ਨ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਅਹਿਸਾਸ ਬਹੁਤ ਐ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਐ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ, ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਰੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ, ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ, ਸਾਡਾ, ਆਪਣੇ ਅਦਬ ਤੋਂ, ਆਪਣੀ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਕਾਫੀ ਹੋ ਗਈ ਏ। ਔਰ ਉਸਦੇ ਤਾਰੀਖੀ ਫੈਕਟਰਜ ਨੇ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡਾ ਪਰੋਸੈਸ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਤੋਂ, ਆਪਣੀ ਰਹਿਤਲ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਦੂਰੀ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਸੀਕਲੀ ਅੰਗਰੇਜਾਂ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ ਆਏ ਨੇ ਪੰਜਾਬ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਬਜਾ ਕੀਤਾ ਏ 1849 ਦੇ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਹੜੀ ਸੀ, ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਾਣਾ ਤਾਲੀਮੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਸੀ, ਸਿਖਾਣ ਦਾ, ਪੜਾਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੜਾ ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪੂਰੇ ਸਬਕੋਨਟੈਂਟ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਕਮਿਊਨਟੀਜ ਸਨ ਮਜ਼੍ਹਬੀ ਲਿਹਾਜ ਦੇ ਨਾਲ- ਮੁਸਲਮਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਔਰ ਸਿੱਖ ਤੇ ਕਮਿਊਨਟੀਜ ਸਕੂਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਦਰੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਮਸਜਿਦ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮਸਜਿਦ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮੰਦਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਲੱਗ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਚ ਸਕੂਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਬਾਕੀ ਜੁਬਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਪੜਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਲਿਟਨਰ ਜਿਹੜਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲਿਟਨਰ, ਡਾ. ਲਿਟਨਰ, ਉਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਮੌਜੂਦ ਹੈ 1860 ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਉਸਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨਕੁੰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਕਟਸ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਸਰਵੇ ਕੀਤਾ ਐ ਔਰ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਸਕੂਲਿੰਗ ਸਿਸਟਮ ਜਿਹਵਾ ਸੀ, ਉਹ ਮੁਖਤਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਸਕੂਲਿੰਗ ਹੀ ਮੁਖਤਕ ਹੋ ਗਈ, ਉਰਦੂ ਔਰ ਅੰਗਰੇਜੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਨਪੜਤਾ ਆਈ, ਇਲਲਿਟਰੇਸੀ ਜਿਹੜੀ ਆ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਲਿਟਨਰ ਦਾ

ਇਹ ਆਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ, ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਸਰਵੇ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਇੰਡੀਆ ਦਿਆਂ ਦਾ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਪੜੇ ਲਿਖੇ ਲੋਗ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਔਰਤਾਂ
ਬਹੁਤ ਪੜੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ, ਲੇਕਿਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ
ਉਰਦੂ ਔਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਿਹੜੀ ਆ ਅੱਪਰ ਕਲਾਸ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਉਰਦੂ
ਜਿਹੜੀ ਆ ਦਰਮਿਆਨ ਤਬਕੇ ਆ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਆਵਾਮ ਐ,
ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਹਾਤੀ ਆਵਾਮ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਵਾਮ, ਵਰਕਿੰਗ ਕਲਾਸਜ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਆਈ ਕਿ ਇੱਕ ਫੋਰਨ ਲੈਂਗੂਏਜ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ। ਉਸਦੇ
ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਡਰਾਪ ਆਊਟਸ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਆਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਸੋ, ਉਸ ਨਾਲ ਕਾਫੀ
ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ। ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ
ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਮੂਵਮੈਂਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਈਡੋਲੋਜੀਕਲ ਫੈਕਟਰਜ
ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਆ ਗਏ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਆਇਡੈਂਟੀ ਵਾਸਤੇ ਉਰਦੂ ਉਤੇ
ਸਟਰੈਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ ਉਹਨੇ ਹਿੰਦੀ ਉਤੇ ਸਟਰੈਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ, ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਹਦਾ ਹਿੱਸਾ
ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੁਬਾਨ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹਿਰਹਾਲ ਪੰਜਾਬੀ
ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰੱਖੀ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ। ਸੋ ਇਸ ਵਜ੍ਹਾਹ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਉਹ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਫਿਰ
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਨਿਗਲੈਕਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ
ਨਿਗਲੈਕਟ ਹੋਈ। ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਜੁਬਾਨ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਜਾਹਿਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਮੁਸਤਕਬਲ
ਜਿਹੜਾ ਖਤਰੇ ਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਪੜਨਗੇ, ਬੱਚੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਪੜਨਗੇ ਕਿ
ਰੋਜਗਾਰ, ਜੋਬਜ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਅਗਰ ਪੜਨਗੇ ਤਾਂ ਰੋਜਗਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੋਬਜ ਨਹੀਂ
ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਜੋਬਜ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ, ਗੈਰਮੁਲਕੀ ਜੁਬਾਨਾਂ ਪੜਦੇ ਓ,
ਵਿਦੇਸੀ ਜੁਬਾਨਾਂ ਪੜਦੇ ਓ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਬੜਾ ਨੇਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਔਰ
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਔਰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ
ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿਕਸਟੀਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ
ਵਤਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਾਂ ਅਨਪੈਟਰੀਐਂਟਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਔਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ

ਤੋੜਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਫੈਲਸੀ ਜਾਂ ਮੁਆਲਤਾ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਏ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਕਟਰਜ਼ ਹੁਮਦੇ ਨੇ। ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਏਕਤਾ ਬਣਦੀ ਏ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਵਾਲ਼ ਇੱਕ ਮੁਲਕ ਮੌਜੂਦ ਨੇ ਔਰ ਇੱਕ ਜੁਬਾਨ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਕਈਆਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤਕਸੀਮ ਹੋਏ ਨੇ। ਸੋ ਤਾਰੀਖੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਰੇਸ਼ੀਅਨ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਰੱਖਦੇ ਨੇ ਔਰ ਫਿਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਨਵਾਂ ਦਸਤੂਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਬਣਿਆ ਕੌਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੂਬੇ ਨੇ, ਸਟੇਟਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਫੈਡਰੇਟਿੰਗ ਯੂਨਿਟਸ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਓ, ਇੰਤਜ਼ਾਮੀ ਜੁਬਾਨ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਓ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਚ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਓ, ਸੋ ਉਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੰਧੀ ਲਾਗੂ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਕਾਫੀ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸਿੰਧੀ ਪੜਾਈ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਜਿਹੜੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਜਾਂ ਸਟੇਟਸ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਾਜ਼ਰੀ ਜੁਬਾਨ ਵੱਲ ਕੋਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਨਾ ਬਲੋਚਸਤਾਨ ਵਿੱਚ, ਨਾ ਫਰੰਟੀਅਰ ਜਾਂ ਖੈਬਰ ਪਖਤੂਖਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ। ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਦੋਏ ਕਿ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਪਿਛਲੀ ਜਿਹੜੀ ਖੈਬਰ ਪਖਤੂਖਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਉਸਨੇ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ ਔਰ ਰੀਸੈਂਟਲੀ ਜਿਹੜਾ ਹੈ, ਉਹ ਬਲੋਚਸਤਾਨ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿੱਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ। ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਰਹਿ ਗਿਆ ਐਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰੋਂ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀ ਸਟਰਗਲ ਹੋ ਰਹੀ ਏ, ਸਾਰੇ ਲੋਗ, ਸਾਰੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਔਰ ਐਕਟੀਵਿਸਟ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਉਹ ਸਟਰਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਔਰ ਲੱਗਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਦਾ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਹਾਲਾਤ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਿਹਤਰ ਨੇ ਹੁਣ।

ਵੰਡ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅਸਰ

ਅੱਛਾ ਸਾਡੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਅਮਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਇਨਕਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ, ਇਨਕਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਆ ਜਾਣ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਬੀ,

ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਦੇ ਨੇ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋਈ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਰਵਾਇਤ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਆ ਰਹੀ ਏ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਜੁਬਾਨ ਹੈ ਉਹਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ ਉਸਨੂੰ। ਸੋ ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਏਧਰ ਵੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾੜ ਦਿਓ ਔਰ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਓਨੇ ਹੀ ਓਪਰੇ ਵਾਜੂਕਾਤ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਜਿੰਨੇ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਉਹ ਓਪਰੇ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੜ੍ਹਾ ਤੇ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਤਰਫੋਂ ਐਫਰਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰਫ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਔਰ ਉਸ ਤਰਫ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਬਣ ਜਾਏ। ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ, ਆਵਾਮ ਵਲੋਂ, ਖਲਕਤ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਆ, ਖਲਕਤ ਤਾਂ ਉਹੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੀ ਐ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਬੋਲਦੀ ਐ ਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਬੋਲਦੀ ਐ। ਸੋ ਇਹਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਨੂੰ, ਇਸ ਜਿਹੜੀ ਐਕਟੀਵਿਟੀ ਐ, ਸਟੇਟ ਸਪੌਂਸਰਡ ਐਕਟੀਵਿਟੀ ਔਨ ਬੋਥ ਸਾਈਡ ਔਫ ਦ ਪੰਜਾਬ ਇਹਨੂੰ ਰਜਿਸਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਐ, ਇਸਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਵੇਕਣ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਜੁਬਾਨ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਐ ਜੁਬਾਨ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਲਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੁਬਾਨ ਤੋਂ ਆ ਜਾਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਈਸੋਲੇਸ਼ਨ ਚ ਕੋਈ ਵੀ ਜੁਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਔਰ ਹੁਣ ਵੀ ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਨੇ, ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਦੀਆਂ ਨੇ। ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਲਫਜ਼ ਲੈਂਦੀਆਂ ਵੀ ਨੇ, ਦੇਂਦੀਆਂ ਵੀ ਨੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਵੇ ਕਿ ਇਹ ਵਨ ਵੇ ਟਰੈਫਿਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਤਾਕਤ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਨੇ, ਤਾਕਤਵਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਹਾਂ, ਤਾਰੀਖੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅਮਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਪਰੌਜੈਸ ਚੱਲ ਰਿਹੈ, ਉਹਦੇ ਜਿਹੜੇ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਆਂਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਮੁਕਾਮੀ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐ, ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਲਫਜ਼ ਨੇ ਉਹ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨੇ। ਅੱਜ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਆਮ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਟੇਸ਼ਨ, ਉਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਏ, ਸਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਟੇਸ਼ਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਹੌਸਪੀਟਲ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸਨੇ। ਠੀਕ ਐ ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਐ, ਉਹ ਤਾਂ ਮੁਕਾਮੀ ਲਫਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਠੀਕ ਐ ਨਾ ਜੀ? ਰੇਡੀਓ ਐ, ਟੈਲੀਵਿਯਨ ਐ, ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ ਨੇ, ਠੀਕ ਆ ਨਾ ਜੀ, ਕਾਰ ਐ, ਉਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਫਜ਼ ਆ ਮਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪਰੌਜੈਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ਨੇ, ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਕਬੂਲ

ਕਰ ਲਏ ਨੇ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੇ ਲਫਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲਿਆਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਐ, ਉਹ ਐਸੇ ਟਰੈਂਕੁਐਸਟਰ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਬੋਲ ਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਐਸੇ, ਐਸੇ ਲਫਜ਼ ਨੇ ਕਿ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਉਹਨੂੰ ਬੋਲ ਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਰਬੀ ਦੇ ਅਸੀਂ ਐਸੇ ਐਸੇ ਲਫਜ਼ ਅਸੀਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੰਨੇ ਆਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਗਲੇ ਚ ਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਐ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸਾਰੇ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਸਕੌਲਰਜ਼ ਨੂੰ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੋਵੇਂ ਤਰਫੋਂ ਇਹਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਆ। ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤਾਲਮੇਲ ਤੋਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਆ ਜਾਏ, ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਆ ਜਾਏ, ਅਰਬੀ ਦਾ ਆ ਜਾਏ, ਔਰ ਮੌਜੂਦ ਵੀ ਨੇ, ਉਦੇ ਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਏ, ਕੁਦਰਤੀ ਅਮਲ ਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਰਟੀਫਿਸ਼ਲੀ ਜਿਹੜਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਮਪੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਹਦੀ ਗਰੈਫਿਟਿੰਗ, ਆਰਟੀਫਿਸ਼ਲ ਗਰੈਫਿਟਿੰਗ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਆਂ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਐ, ਜਿਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਐ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਗਰ ਉਹ ਅਮਲ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਐ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਫਿਰ ਦੁਰ ਹੋਜਾਂਗੇ। ਆਵਾਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਖੀ ਐ, ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੋਲਦੀ ਐ, ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਗ ਜਿਹੜੇ ਸੋ ਕੌਲਡ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਕਲਾਸ ਐ, ਉਹ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਰਮਿਆਨ ਇੱਕ ਫਾਸਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਡਿਸਟੈਂਸ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਐ। ਸੋ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ-ਇਨਸਾਫੀ ਐ, ਜਨਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ-ਇਨਸਾਫੀ ਐ, ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ-ਇਨਸਾਫੀ ਐ। ਸੰਤਾਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਂਝਾ ਈ ਪੰਜਾਬ ਸੀ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਏਰੀਆ ਸੀ, ਇਹ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਔਰ ਫਿਰ ਇਹ ਸਿੰਧ ਔਰ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹਰਿਆਣਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਇਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਸੋ ਇੱਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ ਔਰ ਸਾਂਝਾ ਕਲਚਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀਜ਼ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਵੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਹੋਈ ਐ, ਵੰਡ ਹੋਈ ਤੇ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਨਵੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਦਿਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਐ। ਏਧਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਇੰਡੀਆ, ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ, ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਸੋ ਉਸਦੇ ਅਸਰ ਜਿਹੜੇ ਹੈਗੇ ਸਾਡੇ ਅਦਬ, ਸਾਡੀ ਰਹਿਤਲ ਔਰ ਸਾਡੇ ਰੀਤ ਰਿਵਾਜ ਔਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹੋਏ ਨੇ।

ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਤੇ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਨ ਜਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਟਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਏਧਰ ਪਰਸ਼ਨਾਈਜ਼ ਜਾਂ ਰਬਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਲਚਰਲ ਸੈਂਟਰ ਸੀ, ਉਹ ਕਮ-ਸ-ਕਮ ਪਿਛਲੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਐ, ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ ਔਰ ਲਾਹੌਰ ਐ, ਉਸਦੀ ਇਹ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ ਚ ਬੈਠਾ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਆਖਦਾਂ। ਇਹ ਤਾਰੀਖੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਏਵੇਂ ਹੀ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ 10ਵੀਂ, 11ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਬਣਿਆ ਐ, ਜਿਹੜੀ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਣੀ ਐ, ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਿਟਰੇਚਰ ਜਾਂ ਜਿਹੜਾ ਅਦਬ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਹਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮਰਕਜ਼ ਐ, ਉਹਦਾ ਕਲਚਰਲ ਕੈਪੀਟਲ ਸੀ, ਉਹ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ। ਸਿਆਸੀ ਕੈਪੀਟਲ ਵੀ ਰਿਹਾ ਔਰ ਕਰਚਰਲ ਕੈਪੀਟਲ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ। ਔਰ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਤਾਰੀਖੀ ਇਹਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਪਛਾਣ ਬਣੀ ਐ ਉਹਦੇ ਤਾਰੀਖੀ ਕਾਰਨ ਨੇ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਮੁਖਤਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਲਚਰਜ਼ ਨੇ, ਨਸਲਾਂ ਨੇ, ਜੁਬਾਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਜਾਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਸਾਡੀ ਜਿਹੜੀ ਹਿੰਦੂ, ਬੁੱਧ ਮਤ ਦੀ ਏਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਵੈਸੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਐ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਐ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਦ ਵੀ ਏਥੇ ਰਾਵੀ ਉਤੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਏਥੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਈ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਉਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦਸਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜੰਗ ਹੋਈ ਐ, ਉਹ ਵੀ ਏਥੇ ਰਾਵੀ ਤੇ ਈ ਹੋਈ ਐ, ਹੀਰਾਵਤੀ, ਪਰੂਸਲੀ ਜੋ ਵੀ ਕਹਿ ਲਈਏ, ਹੀਰਾਵਤ ਉਥੇ ਹੋਈ ਹੈ। ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਐ, ਲੇਕਿਨ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ 10ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣੀ ਐ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਹਿਰ ਐ ਤੁਰਕ ਆਏ, ਸਾਊਥ ਤੋਂ ਸਿੰਧ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਰਬ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਅਰਬ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਉਹ ਮੁਲਤਾਨ ਤੱਕ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਕਰਾਮਤੀਆ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ। ਏਧਰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਰੀਅਤ ਸੀ, ਓਧਰੋਂ ਤੁਰਕ ਜਿਹੜੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਥੱਲੇ ਆਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਥੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ। ਸੋ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਬੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਔਰ ਮਹਿਮੂਦ ਗਜ਼ਨਬੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਕੈਪਚਰ ਕੀਤਾ ਐ, ਮੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਡਿਸਟਰਾਏ ਕੀਤਾ, ਲਾਹੌਰ ਕੈਪਚਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਉਹ ਇਹ ਐ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਬ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਜੀਹਦਾ ਕੀ

ਮਤਲਬ ਸੀ? ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਕਟਿਸਜ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਨ ਮਜ਼ਬੂਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਉਹ ਆ ਗਈਆਂ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਅਰੈਬਿਕ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹਦੀਆਂ ਮੁਕਦਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਉਹ ਕਿਉਂਕਿ ਮਜ਼ਬੂਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੇ ਉਹ ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਸੋ ਅਰਬੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਆਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਕ ਜਿਹੜੇ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਜਿਹੜੀ ਸੀ ਤੁਰਕੀ ਸੀ, ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਫਾਰਸੀ ਸੀ, ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਆਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ, ਸਿਆਸਤ, ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ ਉਸ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹ ਤੋਂ ਉਹ ਲਫਜ਼ ਆਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਸੋ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਅਜੋਕੀ ਸ਼ਕਲ ਐ, ਉਹ ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲਫਜ਼ ਔਰ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਕੁਝ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ੁਬਾਨ ਸੀ ਬਣ ਗਈ ਔਰ ਨਵੀਂ ਲਿਟਰਰੀ ਨਵੀਂ ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਉਹਤੋਂ ਬਣੀ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਫਰਕ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਲਾਹੌਰ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੈਰਲਲ ਕਲਚਰਲ ਸੈਂਟਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੱਲੀ ਅੱਲ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਫਾਰਸੀ, ਅਰਬੀ, ਉਰਦੂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਏਵੇਂ ਉਥੇ ਏਕਤਾ ਦੇ ਉਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਸੋ ਹੁਣ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੋ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਲਚਰਲੀ ਵੀ ਔਰ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੀ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਲਚਰਲ ਸੈਂਟਰ ਐ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਥੋੜੀ ਤਵੱਜੋ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮਾਮਲੇ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਰਵਾਇਤ ਇਸ ਕਲਚਰਲ ਸੈਂਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਐ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਬੈਨੀਫਿਟ ਲੈਣ, ਉਹ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਬਿਹਤਰ ਹੋਏਗਾ। ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ, ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਵੇਖਣਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਸਲਾਮ ਵੱਲ ਜਾਂ ਲਾਹੌਰ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਆਂ, ਸਾਨੂੰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਲੇਕਿਨ ਕਲਚਰਲ ਬੈਰੀਅਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਨੀ, ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਾਸਤੇ, ਕਲਚਰ ਆਸਤੇ, ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ, ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਬੈਰੀਅਰ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਓਵਰਕਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ ਤੇ। ਤੋਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਐ

ਲਾਹੌਰ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਔਰ ਉਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਿਆਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਐ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਇਹ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਫਰਕ ਪੈ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਜਰਾ ਘਟ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਜੁਬਾਨ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਲਿਖਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਸਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਐ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਐ ਇੱਕ। ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਨੂੰ ਕਲਚਰਲੀ ਮਿਲਾਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡਾਇਲਾਗ ਇਹ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਚ ਨੇ ਕਿ ਉਥੇ ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕੱਠੇ ਨੇ। ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਹੇ ਨੇ, ਵੈਸਟਰਨ ਸਿਵਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਵੀ ਸ਼ੇਅਰ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ੇਅਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਬਿਹਤਰ ਐ। ਉਹਦੇ ਮੁਕਬਲੇ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਚੜਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਗ ਨੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਂਦੇ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਲੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀ ਉਹ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜੁਲਮ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਉਹਦਾ ਤਸੱਵਰ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਜੁਲਮ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਈਆਂ, ਵੰਡ ਦੇ ਵੇਲੇ ਔਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨੇ ਕੀਤੀ, ਦੂਸਰੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ, ਠੀਕ ਆ ਇਹ ਇਕੁਆਲਟੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਥੇ ਕਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸਨੇ ਜਿਆਦਾ ਕਰਤੀ, ਕੀਤੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਮਿਊਨਲ ਬੈਡਨਸ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਜਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਈ ਮੁਜਰਿਮ ਨੇ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਈ ਮਜ਼ਲੂਮ ਨੇ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤੇ ਆ ਔਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਈ ਜੁਲਮ ਹੋਏ ਆ। ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਐ, ਹੁਣ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਬੰਦਾ ਬੈਠਾ ਐ ਉਹ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਨੂੰ, ਦੋਨਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ ਐ, ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਐ ਕਿ ਇਹਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਈ ਐ ਕਿ ਇਹ ਲੋਗਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਾਬਤਾ ਵਧੇ, ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਗ ਓਧਰ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣ, ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਲੋਗ ਏਧਰ ਜਿਆਦਾ ਆਣ, ਕਲਚਰਲ ਅਕਸਚੇਂਜ ਹੋਵੇ, ਕੌਨਫਰੰਸਸਜ ਹੋਣ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਣ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਆ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀ ਏ? ਵੱਖਰੇ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਸਾਂਝਾ ਕਿੱਥੇ ਆ? ਮਜ਼ਬੂਤ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਹੋ

ਸਕਦੇ ਨੇ, ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਈ ਸਾਂਝਾ ਏ, ਬੋਲੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਏ, ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਏ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਏ, ਖਾਣ ਪੀਣ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਏ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਾਂਝੀ ਏ, ਮਜ਼੍ਹਬ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਸੋ ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਐ ਕਿ ਲੋਗਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੇ ਚੋਂ ਮਤਲਬ ਇਹ ਐ ਕਿ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਐ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਇੰਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਏਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੀ ਐ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੋਗ ਏਧਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਣ, ਨਾ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੀ ਐ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੋਗ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਣ। ਦੋਵੇਂ ਸੱਕ ਐ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਇਸ ਆਸਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਤਾਲਮੇਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੇ ਸਤਹਾ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਿਹੜਾ ਸਤ੍ਹਾ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਹਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਐ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਇੱਕ ਤਾਸੋਬ ਐ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਸਾਈਡ ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਨੇ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਰੀ ਤਾਂ ਖੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਗੁੜਤੀ ਚ ਐ, ਜਿਹਨੂੰ ਮਰਜੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਰਵਾ ਲਓ ਜਿਸਤੋਂ। ਸਾਡੀ ਹਰ ਔਰਤ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਐ, ਮਾਹੀਆ ਜੋੜ ਲਏਗੀ, ਬੰਦੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਸ਼ਾਇਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰੀਤ ਐ ਸਾਡੀ, ਉਹਦੇ ਚ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਹਾਂ, ਪਰੋਜ ਦੀ ਸਾਡੇ ਅੱਲ ਕਮੀ ਰਹੀ ਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਐ, ਥੋੜਾ ਤਵੱਜੋ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਐ, ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਿਸਕੁਟ ਖਾਂਦਿਆਂ, ਚੌਕਲੇਟ ਖਾਂਦਿਆਂ, ਬੱਸ ਚ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਓ, ਜੋਯ ਸਕਦੇ ਓ, ਲੇਕਿਨ ਫਿਕਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਰਟੀਸਿਜ਼ਮ ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਿਸਪਲਿਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਹੀਦਾ ਐ, ਵਕਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੋ ਹੁਣ ਉਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਸ ਤੇ ਵੀ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਫਿਕਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਵੀ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ, ਨਾਵਲਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ, ਕਿਰਟੀਸਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਵੀ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਖੂਬ ਬੜੀਆਂ ਅੱਛੀਆਂ ਨੇ। ਜੇ ਇੰਡੀਆ ਵੱਲ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ, ਉਹਦੇ ਚ ਫਿਕਸ਼ਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਏ, ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਏ, ਨਾਵਲ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਏ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਆ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ, ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਸਫਰਿੰਗਜ ਸਾਰੀਆਂ ਉਹ ਰੀਫਲੈਕਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਕੰਪਲੈਕਸਿਟੀਜ ਔਫ ਲਾਈਫ ਐ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਹ ਸਾਡੀ ਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਉਵੇਂ ਦੀ ਐ, ਉਹਦੀ ਝਲਕ ਨਜਰ ਆਂਦੀ ਐ ਉਸਦੇ ਵਿੱਚ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਐ, ਕਿਰਟੀਸਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਅਰਜ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆਂ, ਉਸਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀ

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੰਨਾ ਕੁ ਸੰਸਕ੍ਰਿਟਾਈਜ਼ਡ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਏਨਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਏ ਹੁਣ ਕਿ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਜਾਏ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਕ੍ਰਿਟੀਸਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਪੜਿਆ ਜਾਏ। ਸੋ ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ, ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਦਿਲ ਖੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਉਸਤੋਂ ਕਿ ਕੀ ਯਾਰ ਏ ਇਹ ਪੜੇ ਲਿਖੇ ਲੋਗ ਆਲਮ ਫਾਜ਼ਿਲ ਲੋਗ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਨ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਇਹ ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਜੁਬਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਲਿਟਰੇਰੀ ਜੁਬਾਨ ਨੂੰ ਖਾਸ ਜੁਬਾਨ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਖਾਸ ਜੁਬਾਨ, ਖਾਸ ਸਟਰਕਚਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਐ, ਉਹਦੇ ਚ ਵੀ ਬਣ ਚਕਦੇ ਨੇ, ਬਣਾਏ ਵੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਸੌਕਾ ਤਰੀਕਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਉਸ ਤੋਂ ਜਰਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਸ਼ਾਇਰੀ ਵੀ ਅੱਛੀ ਏ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ, ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਬੜਾ ਰਵਾਇਤੀ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬੜਾ ਫੈਸ਼ਨਏਬਲ ਹੈ ਉਸ ਪਾਸੇ ਦਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਇਰੀ ਅੱਛੀ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਤਕੜੀ ਐ ਸ਼ਾਇਰੀ। ਖੁਸ਼ ਆਂ ਮੈਂ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕੋਈ ਮਯੂਸੀ ਆਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਐ, ਅੱਛਾ ਲਿਟਰੇਚਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਦੇਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੈ ਜੁਬਾਨ ਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਾਮਨ ਲੌਜਿਕ ਜਾਂ ਮੰਤਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਜਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਓ, ਜਿਸ ਫੈਮਿਲੀ ਚ ਤੁਸੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਓ, ਜਿਸ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਓ, ਉਹਦੀ ਜਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁਦਰਤੀ ਬੋਲੀ ਐ। ਸਭ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸੌਖ ਆਸਾਨੀ ਉਹਦੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਐ, ਉਹਦੇ ਪੜਨ ਵਿੱਚ ਐ, ਉਹਦਾ ਪੜਨਾ ਆਸਾਨ ਐ, ਸਮਝਣਾ ਆਸਾਨ ਐ, ਕੌਨਸੈਪਸਟਸ ਹੋਣ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ, ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਤੇ ਮਤਲਬ, ਇਹਦੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਉਸ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਮ-ਸ-ਕਮ ਮੁਢਲੀ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਜਰੂਰ ਪੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ, ਯੂ ਐਨ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਡਿਕਲੇਰੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਬੋਲੀ ਖਾਨਦਾਨ ਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਚ ਆ ਰਹੀ ਐ, ਉਹਨੂੰ ਬੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਪੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲਰਨਿੰਗ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੌਸਟ ਅਫੈਕਟਿਵ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਟੀਚਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਐ ਬਜਾਇ ਕਿ ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਬੈਠੇ ਆਂ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਟੀਚਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਰਿਸੋਰਸਜ਼ ਵੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਵਕਤ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ

ਇਹ ਹੈ ਸਕਿਲਜ਼ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਜਾਂ ਇਲਮ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਲਦੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਓ, ਥੋੜੇ ਵਕਤ ਚ, ਥੋੜੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦੇ ਸਕਦੇ ਓ। ਅੰਗਰੇਜੀ ਦਾ ਟੀਚਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਸਕਿਲਜ਼, ਹੁਨਰ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ, ਇਲਮ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਵਕਤ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪੈਸਾ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਫਿਲੋਸਫੀਕਲ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ। ਜੁਬਾਨਾਂ ਦੀ ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਿਰਾਸ ਹੈ, ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਡਾਇਵਰਸਿਟੀ ਜਿਹੜੀ ਹੈ, ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕ ਡਾਇਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਇਹ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਅਮੀਰੀ ਹੈ, ਰੰਗਾ ਰੰਗੀ ਹੈ, ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਹ ਉਸਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਹੈ, ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਇਹ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਔਰ ਇੱਕ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕ ਸਨ ਜਾਂ ਆਲਮ ਲੋਕ ਸਨ ਕਿ ਜੁਬਾਨ ਮਹਿਜ ਜੁਬਾਨ ਮਹਿਜ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਹ ਕਮਿਊਨੀਕੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣੀ ਏ ਉਹ ਮੈਂ ਕੋਈ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂ ਤੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਫਿਲੋਸਫਰ ਨੇ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਡਿਸਕਵਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਏ। ਜੁਬਾਨ ਸਿਰਫ ਕਮਿਊਨੀਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਨਹੀਂ ਏ। ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਵਜਾ ਤੇ ਖੁਦ ਪਰ ਸੇ ਇਕ ਵਰਡ ਵਿਊ ਏ, ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਏ। ਸੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਉਤਨੇ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਮੌਜੂਦ ਨੇ। ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਰੀਐਲਟੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਹਰ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰਕੇ ਨਾਲ ਵੇਖਦੀ ਐ, ਮਸਲਨ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਝਾੜੀ, ਠੀਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਰਿਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਝਾੜੀ ਹੋਰ ਐ। ਵੈਨਕੂਵਰ ਚ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੋ ਓ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਝਾੜੀ ਦਾ ਹੋਰ ਮਤਲਬ ਐ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਬਰਜੀਨਜ਼ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਝਾੜੀ ਦਾ ਹੋਰ ਮਤਲਬ ਐ, ਜਿਹੜਾ ਐਫਰੀਕਨ ਐ, ਉਹਦੇ ਆਸਤੇ ਬੁਸ਼ ਦਾ ਹੋਰ ਮਤਲਬ ਐ, ਝਾੜੀ ਦਾ ਹੋਰ ਮਤਲਬ ਐ, ਲਫਜ਼ ਉਹੀ ਐ, ਲਫਜ਼ ਉਹੀ ਐ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਆਸਰੇਲੀਅਨ ਨੋਟਿਵ ਹੈ ਉਹਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਸੱਵਰ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਕੱਦਸ ਹੈ, ਠੀਕ, ਸਾਡੇ ਆਸਤੇ ਉਹ ਕੰਡਿਆਂ, ਕੰਡੇ ਲੱਗਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਐ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਬਰਫ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਲੀ ਦਾ, ਖੁਬਸੂਰਤੀ ਦਾ ਜਰੀਆ ਹੈ। ਸੋ ਲਫਜ਼ ਇੱਕ ਈ ਐ, ਲੇਕਿਨ

ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਕੈਨੋਟੇਸ਼ਨਜ ਹੋਰ ਨੇ, ਉਹ ਜੋ ਇਮੇਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਐ, ਉਹ ਹੋਰ ਨੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਜੁਬਾਨ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ ਟੂਲ ਐ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ, ਸੋ ਜਿੰਨੇ ਜਿਆਦਾ ਟੂਲ ਹੋਣਗੇ, ਉਨਾ ਹੀ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਉਹ ਸਮਝਣ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ, ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਐ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਐ। ਸੋ ਜੁਬਾਨਾਂ ਅਗਰ ਆਪਾਂ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਔਰ ਅਖੀਰ ਤੇ ਇਹੀ ਦੋ ਜੁਬਾਨਾਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤੇ ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਏ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਟੂਲ ਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਜਿਹੜੀ ਐ ਉਹ ਸਿਰਫ ਕਮਿਊਨੀਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਏ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਏ ਔਰ ਉਹ ਖਾਸ ਤਾਰੀਖ ਦੀ, ਜੋਗਰਾਫੀਏ ਦੀ, ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਐ ਔਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਇਸੇ ਆਸਤੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਆਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਅੱਛੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਐ, ਉਹਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਨਾ ਕਿਤਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਸੇ ਆਸਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਐ ਕਿ ਕੁਝ ਚੀਜਾਂ ਜੁਬਾਨ ਜਿਹੜੀ ਏ ਬਜਾਇ ਜੋ ਕਹਿ ਰਹੀ ਐ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨੁਨਇੰਸ ਚ ਹੁੰਦਾ, ਇੰਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਚ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਉਹ ਇਵੇਕ ਕਰਦੀ ਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜਦੋਂ ਟਰਾਂਸਲੇਟ ਕਰਦੇ ਆਂ ਨਹੀਂ ਇਵੇਕ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਐ ਕਿ ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਇੱਕ ਯੂਨੀਕ ਟੂਲ ਐ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਔਫ ਵਿਊ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜੁਬਾਨਾਂ, ਉਹ ਛੋਟੀਆਂ ਹੈਨ, ਵੱਡੀਆਂ ਹੈਨ, ਥੋੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਧਣ ਫੁੱਲਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਐ ਯੂ ਐਨ ਓ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਬੜੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਨੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਰਕਿੰਗ ਕਲਾਸਜ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਨੇ ਉਥੇ ਡਰਾਪ ਆਊਟਸ ਰੇਟ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਐ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਯੂ ਐਨ ਓ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਐ, ਜਿਹੜੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਐ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਜੁਬਾਨ ਐ ਕਿ ਬੱਚੇ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਹੋਰ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੀ ਜੁਬਾਨ ਹੋਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਉਰਦੂ, ਅੰਗਰੇਜੀ ਪੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜੁਬਾਨ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਨੱਸ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ।

ਹੋਰ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਵਿੱਚ ਪੜਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬੜਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਮਝਣਾ, ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਇੰਡਟੀਫਾਈ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਐ ਕਿ ਲਿਟਰੇਸੀ ਵਧ ਸਕੇ ਔਰ ਨੰਬਰ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਐ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬਕੋਨਸੀਅਸ ਲੈਵਲ ਤੇ, ਆਪਣੀ ਰਿਵਾਜ, ਰਸਮ, ਤਾਰੀਖ, ਜੋਗਰਾਫੀਆ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕਨੈਕਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਓ, ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਓ। ਅਗਰਉਹ ਜੁਬਾਨ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕਾ ਦੇਂਦੇ ਓ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਿਹੜੀ ਤਾਰੀਖ ਔਰ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੜੀ ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤਾਂ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਓ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਓ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਏਥੇ ਜਿਹੜੀ ਏਲੀਨੇਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਐ, ਆਪਣੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪਤਾ, ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਸਾਡਿਆਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੁਬਾਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੁਬਾਨ ਜਿਹੜੀ ਐ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੋ ਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਲਾਤਰੀਨ ਅਗਰ ਇਨਵੈਸ਼ਨਜ ਹੈਂ, ਇਫ ਦੇ ਆਰ ਇਨਵੈਨਸ਼ਨਜ- ਇੱਕ ਜੁਬਾਨ ਐ ਔਰ ਇੱਕ ਟੂਲ ਐ, ਔਜ਼ਾਰ ਜਿਹੜੇ ਐ, ਇਹ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ, ਇਹ ਐਸੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀ ਤਹਿਜੀਬ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨੇ, ਜਿਸਤੇ ਸਾਰੀ ਸਿਵਲਾਈਜੇਸ਼ਨ ਖਲੋਤੀ ਐ, ਸਾਰਾ ਐਵੋਲੂਸ਼ਨ ਖਲੋਤਾ ਆ, ਇੱਕ ਔਜ਼ਾਰ ਔਰ ਇੱਕ ਜੁਬਾਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਤਸੱਵਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਇਹ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਡੇ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਿਹੜਾ ਸਿਫਤ ਐ, ਉਹਦੀ ਜੁਬਾਨ ਉਹਦੀ ਅਹਿਮ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਮੈਨ ਪਹਿਲੇ ਅਰਜ ਕਿ ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਇੱਕ ਖਾਸ ਟੂਲ ਐ, ਸੋ ਉਸ ਟੂਲ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਔਰ ਉਸ ਟੂਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹਕੀਕਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਜੁਬਾਨ ਪੜਾਈ ਜਾਏ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਔਰ ਸਾਰੀ ਤਾਰੀਖ ਜਿਹੜੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸਫਰ ਐ, ਉਹਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਰਵਾਇਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲੈਗਸੀ

ਜਿਹੜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਜਿਹੜੀ ਬੜੀ ਅਰਬੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ, ਜਿਹੜੀਲਿਟਰੇਰੀ ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਹੈ, ਉਹ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੀ ਮਨੋਪਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਕਰੀਏਟ ਹੋਈ ਐ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਬੁੱਧ, ਇਸਾਈ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨੇ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੰਟਰੀਬਿਊਟ ਕੀਤਾ ਐ, ਇਕ ਲਿਟਰੇਚੀ ਟਰੀਡਸ਼ਨ ਬਣਾਨ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਡਾ ਕਲਾਸਕ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਨੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਇੱਕ ਖਾਸ ਜਿਹੜਾ ਬੜੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਐ ਸਾਡੀ ਰੀਤ ਦੀ, ਅਰਬੀ ਰੀਤ ਦੀ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ ਜਿਹੜਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਹਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ ਉਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਐ, ਬਲਕਿ ਰੈਡੀਕਲ ਹਿਊਮਨਿਜ਼ਮ ਉਸਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਰੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਰਾਈਟਰਜ਼, ਪੋਇਟਸ ਨੇ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿਹੜਾ ਅਸਟੈਬਲਿਸ਼ਡ ਔਰਡਰ ਐ ਉਹਨੂੰ ਰਜਿਸਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਨੇ, ਉਹਦਾ ਕਦੇ ਕੋਆਪ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਉਸਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ, ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਹੋਣ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਹੋਣ, ਉਹ ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ ਹੋਣ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਹੋਣ, ਜਾਣੀ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਆ ਜਾਓ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਟੈਬਲਿਸ਼ ਔਰਡਰ ਦਾ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ, ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕਦੇ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣੇ, ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਵਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਨੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਹ ਲੋਗ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਅਰਬੀ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਫਾਰਸੀ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੀ ਜੁਬਾਨ ਚ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕਾਂ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ, ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਸਤੇ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਵਰਡ ਵਿਊ ਸੀ ਉਹ ਇੰਤਹਾਈ ਆਵਾਮ ਦੋਸਤ, ਜਨਤਾ ਦੋਸਤ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਰੀਤ ਜਿਹੜੀ ਐ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹਮਲਾਵਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੁਕਾਮੀ ਐਕਸਪੁਲਾਇਟਰ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਜਿਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਟਰਡੀਸ਼ਨ ਇਹ ਐ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗੇ ਤਾਂ ਇੰਤਹਾ ਪਸੰਦੀ, ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਖਤਮ ਹੋਏਗੀ, ਇੱਕ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਵਿਯਨ ਹੈ, ਇਥੇ ਉਹ ਨਾ-ਇਨਸਾਫੀ ਔਰ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਜੈਂਡਰ ਇਨਇਕੁਐਲਟੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਇਨਇਕੁਐਲਟੀ ਹੋਵੇ ਜਓ ਇਕਨੌਮਿਕ ਇਨਇਕੁਐਲਟੀ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ, ਇਨਸਾਫ ਔਰ ਹਾਰਮਨੀ ਜਿਹੜੀ ਐ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਨਾਲ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਐਨੀਮਲ ਵਲਡ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਰਮਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਮੈਸੇਜ ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਸਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਆਂ ਕਿ ਅਗਰ ਆਪਣੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਏਹ ਆਤੰਕਵਾਦ ਹੈ ਜਾਂ ਐਕਸਟਰੀਇਜ਼ਮ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਫਨੇਟਸਿਜ਼ਮ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਓਵਰਕਮ ਕਰਨ ਚ ਮੱਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ

ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੈਸੇਜ ਹੈ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਬਰਦਰਹੁੱਡ ਦਾ, ਯੂਨੀਵਰਸਲ ਇਕੁਐਲਟੀ ਦਾ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ
ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਾਡੀ ਰੀਤ ਦੇ ਅੰਦਰ।